

Siberi mammutid ning igikeltsa uuringud Vene impeeriumis 19. sajandil

1806. a. tõi Peterburi TA adjunkt Michael Adams Leena jõe suudmest Peterburi kaasa täielikult säilinud mammuti luustiku ja mõned selle säilinud pehmed osad. See sensatsiooniline materjal korrastati ja seati üles Peterburi TA zooloogiamuuseumis ning kus seda imeväärset leidu käidi uudistamas üle maailma. Küsimus sellest, kas see mammut oli säilinud mere- või jõejääs, igikeltsas või hoopis jääaja-jäänukis – mattunud jääs, muutus keskseks küsimuseks igikeltsa uurimise arengus Vene impeeriumis 1840. a. algusest alates, sest Adams kirjeldas oma raportis mammuti täpset leiukohta ja seal valitsenud tingimusi väga ebatäpselt ja mitmetähenduslikult.

Igikeltsa füüsikaliste ning geoloogiliste omaduste ning selle leviku sihipärase väljaselgitamisega alustas 1837. a. Vene impeeriumis Peterburi TA liige, loodusteadlane Karl Ernst von Baer. Tema sulest pärineb ka esimene teoreetiline uurimus igikeltsa kohta maailmas „Materialien zur Kenntniss des unvergänglichen Boden-Eises in Sibirien“ (1843). Mahukas osa ülalnimetatud uurimusest oli seejuures pühendatud Adamsi mammuti asukoha analüüsile. Nimelt kui õnnestunuks välja selgitada, et Adamsi mammut säilis igikeltsas, siis saanuks ümber lükata toona valdava osa zooloogide ning geoloogide seisukoha, et mammut oli lõunamaa loom, kelle laibad kandsid Siberi suured jõed P-Jäämere rannikuile, kus siis nende jäänused säilidsid mere- ning jõejääs. Baer oli nimelt hoopis veendunud, et mammut oli põhjamaa loom ning tema väljasuremist põhjustas kliima järsk jahenemine, mis viis ka igikeltsa tekkele Siberis, milles siis ka säilidsid mammutid.

Igikeltsa uurimiseks ning mammuti küsimusse selguse toomiseks organiseeris Baer aastail 1842–45 ekspeditsiooni Siberi põhja- ning ida-aladele, mida juhtis Alexander Theodor von Middendorff. Middendorffil õnnestus küll ekspeditsiooni käigus täpsustada andmeid Adamsi mammuti täpse leiukoha kohta, kuid mitte sel määral, et vastata täpselt Baeri küsimusele. Lisaks leidis ta ise oma ekspeditsiooni käigus Taimõri jõe alamjooksul (1843) mammuti jäänused, mis veensid teda vastupidiselt Baerile, et mammut oli lõunamaa loom.

Ka kõik järgnevad Peterburi TA ekspeditsioonid Siberi põhja-aladele 1860.–1880. aastatel (Friedrich Schmidt, Alexander von Bunge noorem, parun Eduard Toll) olid seotud suuremal või vähemal määral mammutite leiukohtade täpse uurimisega, et selgitada välja mammutite algkodu. Samas andsid need ekspeditsioonid palju uut infot ka igikeltsa sügavuse, selle füüsikaliste omaduste ning pinnavormide kohta Siberi erinevates piirkondades, mis lõi tugeva aluse igikeltsateaduse tekkeks Nõukogude Liidus 1920. a. teisel poolel. Ettekandes analüüsitaksegi neid uurimistulemusi igikeltsa uurimise seisukohalt Vene impeeriumis.